

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 658.62.018

*Дзюба С. Г., д.е.н., професор, заст. директора
з наукової роботи УДУФМТ (Донецька філія)*

СИСТЕМАТИКА ВИДІВ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Визначено термінологічну сутність поняття «продукція», проаналізовано існуюче в законодавчій базі й науковій літературі все різноманіття видів і підвидів продукції, розроблена і запропонована їх класифікація за певними ознаками.

***Ключові слова:** продукція, види продукції, критерії систематики видів продукції, номенклатура продукції, асортимент продукції, життєвий цикл продукції.*

Табл. 2. Літ. 31.

*Дзюба С. Г. д.э.н., профессор, зам. директора
по научной работе УГУФМТ (Донецкий филиал)*

СИСТЕМАТИКА ВИДОВ ПРОДУКЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Определена терминологическая сущность понятия «продукция», проанализировано существующее в законодательной базе и научной литературе все многообразие видов и подвидов продукции, разработана и предложена их классификация по определенным признакам.

***Ключевые слова:** продукция, виды продукции, критерии систематики видов продукции, номенклатура продукции, ассортимент продукции, жизненный цикл продукции.*

*Dzyuba S. G, Doctor of Economics, professor,
deputy director on scientific work of Donetsk branch of USUFIT*

SYSTEMATIZATION OF TYPES OF PRODUCTION OF ENTERPRISES

The terminological essence of the concept «production» is defined in the article, the variety of types and subtypes of production, existing in the legislative base and scientific literature is analysed, their classification by certain characteristics is developed and offered.

***Keywords:** production, types of production, criteria of systematization of types of production, product range, life cycle of products*

Постановка проблеми. Виробництво продукції, як і будь-який інший вид підприємницької діяльності, повинно приносити підприємству прибуток. Кожен із видів продукції має важливе значення, бо є головною умовою конкурентоспроможності підприємства. Для ухвалення обґрунтованих рішень при виборі стратегії виробництва й реалізації окремих видів продукції підприємцям доводиться розробляти ряд товарних класифікацій на основі властивих цим товарам характеристик. Те, що на ринку називається товаром, на підприємстві має назву «продукція». Систематика (класифікація) видів продукції має дуже важливе значення

як для виробництва й реалізації, так і для зберігання, експлуатації та утилізації продукції, оскільки полегшує вивчення купівельного попиту, споживчих властивостей продукції, дозволяє встановлювати оптимальний обсяг її виробництва, режими зберігання і транспортування, правила експлуатації. Угруповання продукції за спільністю властивостей слугує базою для вдосконалення системи стандартизації й сертифікації продукції, сприяє підвищенню її якості. Високий рівень якості продукції є результатом ефективного управління процесом виробництва і реалізації продукції і необхідною умовою конкурентоспроможності самого підприємства, його стабільного положення на ринку збуту.

Запропонована в статті проблематика є дуже актуальною, бо уніфікація систематики (класифікації) видів продукції спрощує проведення аналітичної роботи, сприяє упорядкуванню статистичної інформації, полегшує контроль за звітністю як з боку керівників підприємств, так і державних контролюючих органів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термінологічна сутність багатьох видів продукції і класифікація їх за різними ознаками представлена у великій кількості джерел, серед яких нормативно-правові документи, публікації вчених-економістів і фахівців. В економічних енциклопедіях найбільшу увагу приділено класифікації готової продукції, натомість основні види продукції розглядаються як самостійні категорії. Так, наприклад, досі повний, але ніяк не систематизований, перелік 28 видів продукції і їх тлумачення представлені у Великому економічному словнику під загальною редакцією А. Н. Азріліяна [1, с. 858–860].

Класифікацію товарів, згруповану за двома ознаками, запропонував Ф. Котлер. Він виділяє 6 видів товарів: товари в залежності від ступеню довговічності чи матеріальної відчутності (товари тривалого споживання, товари короткочасного користування та послуги); товари, в залежності від купівельних звичок споживачів (товари повсякденного попиту, що мають свої підвиди (основні товари повсякденного попиту, товари імпульсної купівлі та товари для екстрених випадків), товари попереднього вибору поділяються на схожі та несхожі, і товари особливого попиту, які не мають інших підвидів) [10, с. 287–293].

У свою чергу, І. В. Замула та В. О. Іваненко пропонують характеристику 5 видів промислової продукції, згрупованих за 2 ознаками (складністю та ступенем готовності) [7, с.167]. Науковці розрізняють продукцію **допоміжних** (інструментальне господарство, ремонтна служба, енергетичне господарство, транспортне господарство, складське господарство, наприклад, капітальний ремонт устаткування, заточування, ремонт і відновлення інструменту) [11, с. 234, 386] і **підсобних** (*продукція, що випускається поза профілем підприємства, наприклад для машинобудівного заводу виробування овочів і фруктів, тваринництво*) **цехів**.

Таким чином, у відкритому друці надано дуже розгалужену інформацію щодо видів продукції та її систематики. Досі немає єдиної, чітко систематизованої за певними ознаками класифікації видів продукції, що й послугувало **мотивом** вибору даної теми дослідження.

Мета статті полягає в систематизації великої кількості видів та підвидів продукції і розробці обґрунтованої їх класифікації, яка допоможе усунути розбіжності і прогалини з даного питання в нормативно-законодавчій базі й таким чином удосконалити методики, інструкції, статистичну та іншу звітність.

Новизна викладеного в статті дослідження полягає в *розробці* на основі аналізу, узагальнення та систематизації інформації, яка міститься в законодавчій базі України, статистичних і економічних словниках, наукових і фахових статтях, у звітності підприємств та організацій, *цілісної класифікації видів продукції*.

Виклад основного матеріалу. Продукцію підприємства можна розглядати і як результат праці людей за певний проміжок часу, і як результат виробничо-господарської діяльності підприємства, і як сукупність продуктів виробництва або окремих продуктів виробництва. Варіантів розкриття цього поняття дуже багато.

З метою визначення термінологічної сутності поняття «продукція» звернемося до низки нормативно-правових документів (табл. 1).

Тлумачення поняття «продукція» в нормативно-законодавчих документах України

№ п/п	Визначення поняття	Джерело
1.	Продукція/послуга – це <i>результат</i> окремого виду економічної <i>діяльності</i>	Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016-2010 (редакція від 01.01.2012р.) [3]
2.	3.1 продукція Результат діяльності чи процесів. <i>Примітка 1. Продукція</i> може містити <i>послуги, обладнання, перероблювані матеріали, програмне забезпечення</i> чи їхні <i>комбінації</i> . <i>Примітка 2.</i> Продукція може бути матеріальною (наприклад, вузли чи перероблювані матеріали), або нематеріальною (наприклад, інформація чи поняття), або комбінацією з них	Державний стандарт України ДСТУ ISO 3230-95 «Системи якості. Модель забезпечення якості в процесі виробництва, монтажу та обслуговування» [6]
3.	Продукція – будь-яка продукція (<i>товари</i>) вітчизняного виробництва або імпортована на митну територію України, призначена для споживання та (або) виробництва іншої продукції, у тому числі <i>напівфабрикати і сировина</i> , а також <i>матеріали</i> , які використовуються у процесі її виробництва, зберігання, транспортування, реалізації, пакування та маркування	Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції: Закон України № 1393-XIV від 14 січня 2000р. (редакція від 11.06.2003р.), стаття 2 [14]
4.	Товари – продукція , об'єкти будь-якого виду та призначення, у тому числі <i>сировина, вироби, устаткування, технології, предмети</i> у твердому, рідкому і газоподібному стані, а також <i>послуги</i> , пов'язані з поставкою товарів, якщо вартість таких послуг не перевищує вартості самих товарів	Про здійснення державних закупівель: Закон України № 2289-VI від 01.06.2010р. (редакція від 25.08.2013р.), стаття 1 [26]
5.	Продукція – будь-яка <i>речовина, препарат</i> або інший <i>товар</i> , виготовлений у ході виробничого процесу	Про загальну безпечність нехарчової продукції: Закон України № 2736-VI від 02.12.2010р. (редакція від 25.08.2013 р.), стаття 1 [15]
6.	Продукція – будь-який <i>виріб, процес</i> чи <i>послуга</i> , що виготовляється, здійснюється чи надається для задоволення суспільних потреб	Про підтвердження відповідності: Закон України № 2406-III від 17 травня 2001 р. (редакція від 02.12.2012 р.), стаття 1 [27]
7.	Товар – <i>продукція, роботи, послуги</i> , матеріально-технічні ресурси, майнові та немайнові <i>права</i> , що підлягають продажу (реалізації)	Про ціни і ціноутворення: Закон України № 5007-VI від 21 червня 2012 року (редакція від 05.01.2013р.), стаття 1 [30]
8.	Продукція – будь-який <i>виріб (товар), робота</i> чи <i>послуга</i> , що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб	Про захист прав споживачів: Закон України № 1023-XII від 12.05.1991р. (редакція від 02.12.2012р.), стаття 1 [25]
9.	Продукція – будь-яке рухоме <i>майно</i> , включаючи <i>готову продукцію, сировину</i> та <i>комплектувальний виріб</i> , у тому числі майно, що є складовою частиною іншого рухомого або нерухомого майна. Термін "продукція" включає також <i>електроенергію</i>	Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України № 3390-VI від 19.05.2011р., стаття 1 [13]

10.	Продукція – корисні <i>копалини</i> загальнодержавного та місцевого значення (мінеральна <i>сировина</i>), що видобуваються (виробляються) під час розробки родовищ корисних копалин	Про угоди про розподіл продукції: Закон України № 1039-XIV від 14.09.1999 р. (редакція від 21.07.2013р.), стаття 1[29]
11.	Продукція – будь-який <i>виріб, процес</i> чи <i>послуга</i> , що виготовляється, здійснюється чи надається для задоволення суспільних потреб	Про затвердження Методики з організації державного нагляду за системою управління якістю на етапі експлуатації ядерних установок: Наказ Державного комітету ядерного регулювання України №113 від 30.06.2004р. [16]
12.	Продукція – це <i>результат економічної діяльності</i> . Це загальний термін, який використовують як для позначення <i>товарів</i> , так і <i>послуг</i>	Національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності»: Наказ Держспоживстандарту України № 457 від 11.10.2010 р. [12]
13.	Продукція – <i>колісний транспортний засіб, предмети обладнання та частини</i> , характеристики яких впливають на безпеку дорожнього руху, довкілля та енергоощадність	Про затвердження Порядку затвердження конструкції транспортних засобів, їх частин та обладнання та Порядку ведення реєстру сертифікатів типу транспортних засобів та обладнання і виданих виробниками сертифікатів відповідності транспортних засобів або обладнання: Наказ Міністерства інфраструктури України № 521 від 17.08.2012р. [19]

Аналізуючи інформацію, надану в табл. 1, можна зробити висновок, що поняття «продукція» є багатоплановим і неоднозначно визначеним у різних документах нормативно-законодавчого характеру, де воно тлумачиться як загальний термін, який використовується як будь-яка продукція, товари, послуги, обладнання, перероблені матеріали, програмне забезпечення чи їхні комбінації, вузли чи перероблені матеріали, інформація чи поняття, результат діяльності чи процесів, результат окремого виду економічної діяльності, результат виробничого процесу, об'єкти будь-якого виду та призначення, у тому числі сировина, вироби, устаткування, технології, предмети у твердому, рідкому і газоподібному стані, послуги, пов'язані з поставкою товарів, будь-яка речовина, препарат, копалини, колісний транспортний засіб.

Більш того, у визначеннях цього терміну (табл. 1) сказано, що продукція може бути матеріальною, нематеріальною або комбінованою з них форми; твердого, рідкого і газоподібного стану; вітчизняного виробництва або імпортованою на митну територію України; призначеною для споживання та (або) виробництва іншої продукції.

Таким чином, поняття «продукція» розкрито, але в кожному документі по-різному (в залежності від сфери діяльності підприємства). З такою плутаниною в законодавчій базі ніяк не можна погодитись. Зокрема з тим, що продукцією можуть бути, наприклад послуги, які по суті є діями, наприклад медична допомога, ремонт, перевезення товарів або населення, й, до речі, мають своє визначення (табл. 2).

Визначення поняття «послуги» в документах України
нормативно-законодавчого характеру

№ п/п	Визначення поняття	Джерело
1.	Послуги – наслідок безпосередньої <i>взаємодії</i> між постачальником та споживачем і внутрішньої <i>діяльності</i> постачальника для задоволення потреб споживача	ДСТУ 3230-95. Управління якістю та забезпечення якості. Терміни та визначення від 1996 р., с. 2 [6]
2.	Послуга є результатом щонайменше одного виду <i>діяльності</i> , обов'язково здійсненого у взаємодії між постачальником (3.3.6) і замовником (3.3.5), і, як правило, нематеріальна. Надання послуги може включати, наприклад, таке: – дії з матеріальною продукцією, наданою замовником (напр., автомобіль, що підлягає ремонту); – дії з нематеріальною продукцією, наданою замовником (наприклад, декларація про доходи, необхідна для обчислення розміру податку); – надання нематеріальної продукції (напр., надання інформації в контексті передавання знань); – <i>створення сприятливих умов для замовника (наприклад, у готелях та ресторанах)</i>	Державний стандарт України 9000-2001. Системи управління якістю: основні положення та словник (ДСТУ ISO 9000 : 2000, IDT) [5]
3.	Послуги – це <i>діяльність суб'єктів</i> , яка не набуває матеріально-речової форми й задовольняє певні потреби замовників – особисті, колективні, громадські. Послуги є результатом різнорідної діяльності, яку здійснює виробник на замовлення будь-яких споживачів (окремих громадян, підприємств, організацій, підприємців)	Статистичний щорічник України за 2010 рік /Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд». – 2012. – 295 с. [31]
4.	Послуги – будь-який <i>предмет закупівлі (крім товарів і робіт)</i> , включаючи транспортні послуги, освоєння технологій, наукові дослідження, науково-дослідні або дослідно-конструкторські розробки, медичне та побутове обслуговування, лізинг, найм (оренду), а також фінансові та консультативні послуги, поточний ремонт	Про здійснення державних закупівель: Закон України №2289-VI від 01.06.2010р. (редакція від 25.08.2013 р.), ст. 1 [26]
5.	Послуга – результат <i>економічної діяльності</i> , яка не створює товар, але продається та купується під час торговельних операцій	Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності: Закон України № 3164-IV від 1 грудня 2005 року, ст. 1 [28]
6.	Послуга – <i>діяльність</i> виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб	Про захист прав споживачів: Закон України № 1023-XII від 12.05.1991р. (редакція від 02.12.2012р.), ст. 1 [25]
7.	Послуги –результат <i>економічної діяльності</i> , відносно якого не можна встановити права власності. Послуги не підлягають продажу окремо від процесу їх виробництва. Момент завершення виробництва послуги збігається з моментом надання її споживачеві	Національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності»: Наказ Держспоживстандарту України № 457 від 11.10.2010 р. [12]

8.	<p>Послугами вважається <i>діяльність</i> суб'єктів, яка не набуває матеріально-речової форми і задовольняє певні потреби замовників – особисті, колективні, громадські. Послуги є результатом різно-рідної діяльності, яка здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів (окремих громадян, підприємств, організацій, підприємців), змінюють стан одиниць, які споживають ці послуги</p>	<p>Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження №1-послуги "Звіт про обсяги реалізованих послуг" (місячна): Наказ Держкомстату України №228 від 20.07.2007 р. [9]</p>
9.	<p>Послуги – це результат <i>трудової діяльності</i>, що відображається в корисному ефекті, особливій споживчій вартості</p>	<p>Державний класифікатор України. Класифікація послуг зовнішньоекономічної діяльності ДК 012-97: Наказ Держкомстату України № 324 від 2 червня 1997 р. [4]</p>
10.	<p>Послуги – усі <i>дії</i>, вчинені перевізником або від імені перевізника індивідуально чи в комбінації, включаючи повітряне перевезення, відправлення (експедирування), фізичний розподіл, зберігання, обслуговування, транспортування наземним, морським (річковим) транспортом, обслуговування до пункту призначення</p>	<p>Про затвердження Правил повітряних перевезень: Наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації вантажів № 186 від 14.03.2006 р. (редакція від 08.01.2013 р.) [24]</p>
11.	<p>Послуги – будь-яка <i>закупівля</i>, крім товарів і робіт, включаючи підготовку спеціалістів, забезпечення транспортом та зв'язком, освоєння технологій, наукові дослідження, медичне та побутове обслуговування, а також консультаційні послуги. До консультаційних послуг належать послуги, пов'язані з консультуванням, експертизою, оцінкою, підготовкою висновків і рекомендацій</p>	<p>Про затвердження Порядку закупівлі товарів, робіт та послуг на залізничному транспорті на тендерній основі, зразка Положення про тендерний комітет з питань закупівлі товарів, робіт, послуг на залізничному транспорті: Наказ Державної адміністрації залізничного транспорту України № 72-Ц від 12.04.2005 р. [18]</p>
12.	<p>Послуги – <i>господарська діяльність</i>, спрямована на використання майданчиків для паркування за їх призначенням, а також санітарного очищення, збереження та облаштування майданчиків відповідно до законодавства, нормативів, норм, стандартів, порядків і правил з урахуванням вимог безпеки дорожнього руху</p>	<p>Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги з користування майданчиками для платного паркування транспортних засобів: Постанова Кабінету міністрів України №258 від 2 березня 2010 р. (редакція від 22.08.2013 р.) [22]</p>
13.	<p>Послуги – будь-який <i>об'єкт</i> закупівлі (крім товарів і робіт), включаючи транспортні послуги, освоєння технологій, наукові дослідження, науково-дослідні або дослідно-конструкторські розробки, технічну експертизу та аудит, лізинг, наймання (оренду), а також фінансові та консультаційні послуги, поточний ремонт</p>	<p>Про затвердження Порядку проведення конкурсу із закупівлі товарів, робіт і послуг у рамках реалізації проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій та заходів, пов'язаних з реалізацією таких проектів і виконанням зобов'язань сторін Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату за кошти, отримані від продажу частин встановленої кількості викидів парникових газів, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова КМ України № 672 від 16.8.2012 р. [21]</p>

14.	<p>Послуги – діяльність з одержання матеріального або нематеріального блага у процесі будівництва об'єкта електроенергетики, що виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, включаючи консалтингові послуги, підготовку фахівців, забезпечення транспортом і зв'язком, освоєння технологій, наукові дослідження тощо</p>	<p>Про затвердження Порядку визначення питомої ваги сировини, матеріалів, основних засобів, робіт та послуг українського походження у вартості будівництва об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики № 749 від 15.06.2012 р. [20]</p>
-----	--	---

Як видно з табл. 2, послуги – це трудова (економічна) діяльність суб'єктів господарювання з одержання матеріального або нематеріального блага, основна суть якої полягає в нематеріальності її характеру (характер дії), хоча й тісно пов'язана з матеріальними елементами, які сприяють її здійсненню.

Сукупність продукції, що виготовляється підприємством (підприємцем), а точніше систематизований докладний перелік різновидів (груп, підгруп) продукції по сортах, розмірах, артикулах, типах, марках, профілях прийнято називати **номенклатурою продукції** чи **асортиментом продукції (товарним асортиментом)**.

У матеріалах Національного класифікатора України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності», який набрав чинності з 1 січня 2012 р., продукція (вироби, послуги) галузей економіки *за видами економічної діяльності підприємств* поділяється на продукцію (*вироби, послуги*): 1 – сільського господарства, лісового господарства та рибного господарства; 2 – добувної промисловості і розроблення кар'єрів; 3 – переробної промисловості; 4 – постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; 5 – водопостачання; каналізації, поводження з відходами; 6 – будівництва; 7 – оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів; 8 – тимчасового розміщування й організації харчування; 9 – інформації та телекомунікації; 10 – професійної, наукової та технічної діяльності; 11 – діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; 12 – державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування; 13 – освіти; 14 – охорони здоров'я та надання соціальної допомоги; 15 – мистецтва, спорту, розваги та відпочинку; 16 – надання інших видів послуг; 17 – діяльності домашніх господарств; 18 – діяльності екстериторіальних організацій і органів. Кожний із зазначених видів продукції (послуг) містить відповідні її підвиди [12].

Підтвердженням того, що наведена Класифікація не завжди відповідає всім потребам користувачів як за межами, так і в межах статистичної системи, є, наприклад, той факт, що в Статистичному щорічнику України за 2011 рік продукція (вироби, послуги) галузей економіки *за видами економічної діяльності підприємств* поділяється на продукцію (*вироби, послуги*): 1 – сільського господарства, мисливства, лісового господарства; 2 – рибальства, рибництва; 3 – промисловості; 4 – будівництва; 5 – торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; 6 – діяльності готелів та ресторанів; 7 – діяльності транспорту та зв'язку; 8 – фінансової діяльності; 9 – операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям; 10 – державного управління; 11 – освіти; 12 – охорони здоров'я та надання соціальної допомоги; 13 – надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльності у сфері культури та спорту [31]. Ці тринадцять видів продукції (*виробів, послуг*) також розподілені за підвидами. Наприклад, **продукція сільського господарства** включає продукцію *рослинництва* (зернові, кормові, технічні культури, картопля, овочі та баштанні та ін.) і *тваринництва* (худоба та птиця, молоко, яйця, вовна та ін.), **продукція промисловості** – продукцію *добувної промисловості* (добування паливно-енергетичних корисних копалин і добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних), продукцію *переробної промисловості* (виробництво харчових продуктів, виробництво одягу, машинобу-

дування та ін.), а також *виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, а продукцією будівництва* є роботи з підготовки будівельних ділянок, будівництва будівель і споруд, установа інженерного устаткування будівель та споруд, роботи із завершення будівництва та оренди будівельної техніки з оператором [31].

Отже, класифікації видів продукції галузей економіки, представлені в Державному класифікаторі продукції та послуг і в Статистичному щорічнику України за 2011 рік, різняться. Це свідчить про наявність розбіжностей в цих документах і про потребу доопрацювання нормативно-законодавчої бази в цілому.

Продукція промисловості є найбільш поширеною за видами. *За цільовим призначенням*, згідно зі ст. 262 Господарського Кодексу України, вона поділяється на **продукцію виробничо-технічного призначення** (для використання у сфері виробництва в якості засобів виробництва, наприклад верстати, машини, сировина, матеріали) і **вироби народного споживання** (для використання у сфері особистого споживання, наприклад, одяг, продукти харчування) [2].

Одиницею промислової продукції є **виріб**, який існує у готовій для споживання формі, або потребує подальшої (однієї або декількох стадій) остаточної обробки. Для виробництва продукції використовується **сировина** – продукція рослинного (наприклад, пшениця, хлопок, фрукти, овочі), тваринного (наприклад, риба, птиця, звір), мінерального (наприклад, сира нафта, залізна руда), синтетичного (наприклад, тканина) чи біотехнологічного, хімічного (наприклад, ліки) чи іншого походження. Продукція, яка «вже зазнала певного перероблення, але яка ще не готова до застосування» [12], а також та, «що не пройшла всіх установлених технологічним процесом стадій виробництва й потребує доопрацювання або укомплектування» належить до **напівфабрикатів** [8]. Наприклад, «чавун передільний у чорній металургії; сира гума і клей в гумовій промисловості; сірчана кислота на азотно-туковому комбінаті хімічної промисловості; солод у пивоварній промисловості; пряжа і сирова тканина в текстильній промисловості» [8]. Виготовлені підприємством види напівфабрикатів можуть використовуватися підприємством для власних виробничих потреб (передаватися в подальшу переробку), призначатися для продажу, а також придбаватися (наприклад, для комплектування) у інших виробників (наприклад, машинобудівний завод купує у металургійного заводу відливки, поковки). Напівфабрикати, крім використання у виробництві, реалізуються на сторону як готова продукція.

Готовою є продукція, «обробка якої закінчена та яка пройшла випробування, приймання, укомплектування згідно з умовами договорів із замовниками і відповідає технічним умовам і стандартам» [8], тобто **готова продукція** – це продукція, процес перероблення якої завершено» [12].

У статистичній звітності «виробництво промислової продукції у натуральному виразі» показано, як правило, по **валовому випуску**, тобто разом із продукцією, призначеною для подальшої переробки в межах одного підприємства» [31, с. 105]. **Валовою** називають продукцію, створену на даному підприємстві незалежно від того, чи призначена вона для відпуску на сторону або для використання на цьому підприємстві, але в наступному звітному періоді. Готова продукція може бути нетоварною чи **товарною**, тобто виробленою підприємством у даному періоді і призначеною для реалізації на сторону та для іншого невиробничого споживання (наприклад, передачі в дитячі садки, їдальні). В свою чергу, «обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) визначають за ціною продажу **відвантаженої** за межі підприємства готової продукції (виконаних робіт, послуг)» [31, с. 105]. Причому «продукцію (роботи, послуги) визнають **реалізованою** після оформлення документів незалежно від надходження платежів за неї» [31, с.105].

Проведений аналіз призвів до висновку, що у виробничій і статистичній практиці *за обсягом виробництва й реалізації* готова продукція поділяється на валову, нетоварну, товарну, відвантажено, реалізовану, термінологічна сутність яких розкрита в документах нормативно-правового й статистичного характеру.

Реалізація продукції залежить від її конкурентоспроможності, яка базується як на сукупності власних характеристик продукції на всіх стадіях її життєвого циклу, так і на співвідношенні ціни та якості. До речі, «термін «якість» можна вживати з такими прикметниками, як погана, добра або відмінна» [5].

Ознаки неякісної та небезпечної продукції містяться в Законі України «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції». Так, у ст. 1 цього закону сказано, що до **неякісної та небезпечної продукції** відноситься та продукція, яка не відповідає вимогам чинних в Україні нормативно-правових актів і нормативних документів стосовно відповідних видів продукції щодо її споживчих властивостей; безпеки для життя і здоров'я людини, майна і довкілля; ідентифікації з тією продукцією, за яку вона видається; маркування та змісту і повноти інформації, яка має при цьому повідомлятися; строку придатності; наявності передбачених законодавством відповідних документів, що підтверджують якість та безпеку продукції [14].

Залежно від ринку збуту (внутрішнього чи зовнішнього), в межах якого здійснюється товарний обіг, товарна продукція може бути як конкурентоспроможною, так і неконкурентоспроможною на внутрішньому й зовнішньому ринках, або на якомусь одному з них. Згідно з Наказом Державного комітету України з питань науки, інновації та інформатизації «Про затвердження Методичних рекомендацій» **«конкурентоспроможність продукції – здатність розробки задовольняти потреби споживача за техніко-технологічними, екологічними, ергономічними, економічними та іншими параметрами»** [17].

Про конкурентоспроможність продукції свідчить ціла низка показників, серед яких є, наприклад, ціна, якість, обсяг експорту (експортних операцій). За статистичними даними, в Україні конкурентоспроможною є продукція сільського господарства (наприклад, зернові культури, цукрові буряки, яйця, олійні культури, виноград, насіння соняшнику та картопля) і деяких галузей промисловості (наприклад, добувної, машинобудування, металургії, виробництва електроенергії, а також виробництво харчових продуктів та тютюнових виробів).

Багато визначень видів продукції можна знайти в нормативно-правових документах, серед яких Національний класифікатор України, Державний класифікатор продукції та послуг, закони України. Але деякі з визначень містяться лише в Статистичному щорічнику України, працях учених, зокрема, в економічних словниках, в енциклопедіях тощо, що створює непотрібну плутанину, заважає формуванню фундаментальних знань і практичній роботі.

Висновки. Проведений аналіз дозволив зробити такі висновки:

1. Питанням систематики видів продукції приділено достатньо уваги в документах нормативно-законодавчого порядку (кодекси, законах, класифікаторах, стандартах, інструкціях) і в довідковій та навчальній економічній літературі (енциклопедіях, економічних словниках, наукових статтях та ін.), що свідчить про актуальність і практичну значущість даної проблематики.

2. У відкритому друці зазначено, що продукція – це вироби, послуги, товар, інформація, технології, ідеї і таке інше (окрім робочої сили), тобто все те, що купується й продається на різних ринках.

3. Понятійний апарат щодо тлумачення термінів стосовно продукції і її видів в законодавчо-нормативній базі України доцільно переглянути з метою усунення розбіжностей в наведених визначеннях й уніфікації термінології.

4. Терміни «продукція», «послуги», «товар» слід розмежувати, бо вони різні по суті. Так, **продукцією** слід вважати сукупність продуктів виробництва чи окремих продуктів виробництва з певним призначенням і конкретною назвою, який є результатом людської праці за певний проміжок часу. **Послуги**, на відміну від продукції, яка може бути матеріальною, нематеріальною або комбінованою з них форми, – це **дії нематеріального характеру** тісно пов'язані з матеріальними елементами, що сприяють їхньому здійсненню (наданню). Продукція від послуги відрізняється ще й своїм визначеним набором якостей, а також, так званим, **життєвим циклом** – сукупністю процесів у сфері виробництва, обігу й споживання продукції, що

включають стадії її розробки, виготовлення, реалізації, застосування (експлуатації) і утилізації. Крім того, продукція може бути загорнута в упаковку, промаркірована й таке інше.

Підприємець в особі юридичної або фізичної особи-підприємця поставляє на ринок свою продукцію для реалізації її споживачеві, водночас він сам може бути споживачем, купуючи продукцію інших виробників (наприклад, сировину). Оскільки не вся вироблена продукція призначена для продажу на ринку, то поняття «продукція» й «товар» не можна ототожнювати. Тільки та продукція, яка призначена для продажу, відвантажена за межі підприємства для реалізації споживачеві (поступила на ринок, де саме й відбувається її обмін на гроші), є **товарною продукцією**, тобто **товаром**.

Існуюче різноманіття продукції, спираючись на практичне застосування, доцільно систематизувати за такими ознаками:

- *ступенем готовності* (сировина, готова продукція, виріб, напівфабрикати);
- *обсягом виробництва і реалізації* (валова, нетоварна, товарна, відвантажена, реалізована);
- *видами економічної діяльності підприємств* (продукція сільського, лісового та рибного господарства; продукція добування корисних копалин і розробляння кар'єрів; продукція переробної промисловості; енергія електрична, газ, пара та кондиційоване повітря; водопостачання; каналізація, поводження з відходами та послуги щодо рекультивування; об'єкти будівельні та будівельні роботи);
- *матеріально-речовою формою* (матеріальна, нематеріальна або комбінована з них);
- *цільовим призначенням* (продукція виробничо-технічного призначення, виробу народного споживання);
- *терміном використання* (довгострокового використання, короткотермінового споживання);
- *походженням* (вітчизняного виробництва, імпортована на митну територію України);
- *загальною безпечністю* (безпечна, небезпечна (шкідлива));
- *конкурентоспроможністю на ринках збуту* (конкурентоспроможна (якісна); неконкурентоспроможна (неякісна)).

5. Розбіжності в підходах до систематики видів продукції доцільно звести до мінімуму, а класифікацію видів продукції слід уніфікувати і повніше висвітлити в законодавчій базі.

6. Усі види продукції мають бути відображені в окремому законодавчому документі і розтлумачені у відповідних інструктивно-методичних матеріалах.

Запропонована в статті цілісна класифікація видів продукції, яка розроблена на основі аналізу, узагальнення й систематизації інформації, що міститься в чинній законодавчій базі України, статистичних і економічних словниках, енциклопедіях, наукових і фахових статтях, в звітності підприємств та організацій, може скласти основу загального підходу до систематики видів продукції й тим самим сприяти подальшому удосконаленню нормативно-правових актів з питань, пов'язаних із різноманіттям продукції.

У подальшому мають бути виконані дослідження зарубіжного досвіду з уніфікації систематики (класифікації) видів продукції, розмежування понять «товар», «послуга», «продукція» й їх чіткого визначення, бо це важливо для планування виробничої і збутової діяльності підприємств, а також бухгалтерського, статистичного і податкового обліку.

Література

1. Большой экономический словарь. 25000 терминов / Под ред. А. Н. Азрилияна. – 6-е изд., доп. – М.: Институт новой экономики, 2004. –1376 с.
2. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003р. (редакція від 25.08.2013р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print1362565357622028>
3. Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016-2010 від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dkpp.rv.ua/>

4. Державний класифікатор України. Класифікація послуг зовнішньоекономічної діяльності ДК012-97: Наказ Держкомстату України № 324 від 2 червня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0324217-97>
5. Державний стандарт України 9000-2001(ДСТУ ISO 9000 : 2000, IDT) «Системи управління якістю: основні положення та словник». – Київ: Держстандарт України, 2001. – 33 с.
6. Державний стандарт України ДСТУ ISO 3230-95 «Системи якості. Модель забезпечення якості в процесі виробництва, монтажу та обслуговування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bvpr.h1.ru/pdf/9-01.pdf>
7. Замула І. В., Іваненко В. О. Аналіз обсягів виробництва промислової продукції на основі даних статистичної звітності // Міжнародний збірник наукових праць. – 2009. – №1(19). – С.166–173.
8. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 р. (редакція від 02.08.2013р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99/print1362565357622028>
9. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1-послуги «Звіт про обсяги реалізованих послуг» (місячна): Наказ Держкомстату України № 228 від 20.07.2007р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0895-07/print1362502609825552>
10. Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. Е. М. Пеньковой. – М.: Прогресс, 1990. – 736 с.
11. Новицкий Н. И. Организация производства на предприятиях: учебно-метод. пособие / Н. И. Новицкий. – М.: Финансы и статистика, 2002. – С. 234, 386.
12. Національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності»: Наказ Держспоживстандарту України № 457 від 11.10.2010р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.42130.2&nobreak=1>
13. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України №3390-VI від 19.05.2011р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3390-17/print1383820988914470>
14. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції: Закон України № 1393-XIV від 14 січня 2000р. (редакція від 11 червня 2003р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1393-14/print1379065462042156>.
15. Про загальну безпечність нехарчової продукції: Закон України № 2736-VI від 02.12.2010р. (редакція від 11.08.2013 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2736-17/print1361517193413787>
16. Про затвердження Методики з організації державного нагляду за системою управління якістю на етапі експлуатації ядерних установок: Наказ Державного комітету ядерного регулювання України №113 від 30.06.2004р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0113578-04>
17. Про затвердження Методичних рекомендацій: Наказ Державного комітету України з питань науки, інновації та інформатизації №18 від 13.09.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.40463.1>
18. Про затвердження Порядку закупівлі товарів, робіт та послуг на залізничному транспорті на тендерній основі, зразка Положення про тендерний комітет з питань закупівлі товарів, робіт, послуг на залізничному транспорті: Наказ Державної адміністрації залізничного транспорту України № 72-Ц від 12.04.2005р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0072328-05>
19. Про затвердження Порядку затвердження конструкції транспортних засобів, їх частин та обладнання та Порядку ведення реєстру сертифікатів типу транспортних засобів та обладнання і виданих виробниками сертифікатів відповідності транспортних засобів або обладнання: Наказ Міністерства інфраструктури України № 521 від 17.08.2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1586-12/print1361517193413787>

20. Про затвердження Порядку визначення питомої ваги сировини, матеріалів, основних засобів, робіт та послуг українського походження у вартості будівництва об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики № 749 від 15.06.2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1678-12/print1362502609825552>
21. Про затвердження Порядку проведення конкурсу із закупівлі товарів, робіт і послуг у рамках реалізації проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій та заходів, пов'язаних з реалізацією таких проектів і виконанням зобов'язань сторін Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату за кошти, отримані від продажу частин встановленої кількості викидів парникових газів, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету міністрів України № 672 від 16 липня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/672-2012-%D0%BF/print1379065462042156>
22. Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги з користування майданчиками для платного паркування транспортних засобів: Постанова Кабінету міністрів України № 258 від 2 березня 2010 р. (редакція від 22.08. 2013р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/258-2010-%D0%BF/print1379065462042156>
23. Про здійснення державних закупівель: Закон України № 2289-VI від 01.06.2010р. (редакція від 25.08.2013 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2289-17/print1362502609825552>
24. Про затвердження Правил повітряних перевезень: Наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації вантажів № 186 від 14.03.2006 р. (редакція від 08.01.2013р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-06/print1362502609825552>
25. Про захист прав споживачів: Закон України № України № 1023-XII від 12.05.1991р. (редакція від 02.12.2012р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1023-12/print1362565357622028>
26. Про здійснення державних закупівель: Закон України №2289-VI від 01.06.2010р. (редакція від 25.08.2013 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2289-17/print1362502609825552>
27. Про підтвердження відповідності: Закон України №2406-III від 17 травня 2001 р. (редакція від 02.12.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2406-14/print1362565357622028>
28. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності: Закон України №3164-IV від 1 грудня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3164-15/print1361517193413787>
29. Про угоди про розподіл продукції: Закон України № 1039-XIV від 14.09.1999р. (редакція від 21.07.2013р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1039-14/print1362565357622028>
30. Про ціни і ціноутворення: Закон України № 5007-VI від 21 червня 2012 року (редакція від 05.01.2013р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5007-17/print1361517193413787>
31. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України / За ред. О. Г. Осауленка. – К: ТОВ «Август Трейд». – 2012. – 559 с.

Стаття надійшла до редакції 10. 10. 2013 р.